

Taps és fényképész

(Elmétkedés a számúzótt öngúnyról)

Az irodalmi póz gyökértelen bokrai, az időléletek összegubancolt kuszondárai s a felemás szerkesztéstől zölden virító, kísérleti hibrid-uborkák maholnap úgy elborítják az európai irodalmat, hogy ki sem fog látszani alóla a valódi élet és az őszinte, önmagát örökké megújító érzélem.

A műanyag-kulcs várkapuvá kíván előlépni, a biblia borítólapja Salamon édes-zsoltáros hangját utánozza, hogy evangéliummá avanzsáljon, s egy vidéki költősülvölvény nagyobb sikernek érzi, ha kiütik két fogát, mintha az elmúlásra figyelmeztető versén sirva fakad a helyi olvasók szűk kis tábora.

Mi történik itt? Megint napirendre került az épater le bourgeois? De ha csupán egy tunya, közönyös réteget óhajtunk, meghökkenteni a maga ostobaságainak a büneivel, miért toppanunk oda minden békés és jobb sorsra érdemes járókelő elé, hogy az irodalom homályos utcasarkain redkiáltunk: „Hu!” Mi okból?

A jámbor tétlenségbe és ápolatlanságba beleszutykosodott hippik máris rokonszenvesebbek az én lelkemnek, mint az effajta irodalmi gesztus, mert a tépelt ruhájú, kувaszörényű sereg valamire emlékeztetni akar engem: talán barbár őssállapotomra, amely a gépi ütemre rángó s nylonrétegekkel körülzsigetelt világhoz képest valami tisztább és eredetibb élet volt: talán Rousseau kertjébe csalogatnak e magányos álmodozók.

Az irodalmi póz azonban csak önmagára mutat, mégha hívalkodó is ez a mozdulat, s csupa ingerült gondolatot zaklat fel bennem. Dühít, mert híve vagyok annak, hogy „még nem született olyan ember, akinek joga volna megvetni az embereket“, a meghökkentés imitátorainak jó része pedig, ahelyett hogy kétségbe ejtené és elgondolkoztatná a világot, kaján vigyorral forgatja előtte zsebtükrét: no, nézzétek csak, milyen aljasok és elvetemültek vagytok, ti kedves gazemberek, drága kis ringyók, hogy dögölnétek meg ezen a szent napon; mielőtt azonban fölfordultok, szeresetek engem egy kicsikét, hirdessétek, hogy mily mélyre hatoltam, beleitek között turkálván — hogy mily eredeti és meghökkentő tehetség vagyok!

S mi tőrés-tagadás: maholnap már az olvasó is ott tart, hogy jobban tiszteli az ijesztgetőt, mint a bátorítót. Ebből pedig közvetlenül következik a nagy értékek időleges devalválása, s nem mondok újat vele, ha azt állítom, hogy például a legnagyobb humanisták, mint Gorkij vagy József Attila, pillanatnyilag az érdektelenség hátterébe szorultak; persze, erről nem ők te-

hetnek, s nem is csak az olvasó — vétkes benne az az ostoba kurzus-törekvés is, amely reggel, délben és este csak övelük táplált bennünket.

De kanyarodjunk vissza panaszunk szólóhangjához; mert az erdő fogalmának összekuszálásához nem kis mértékben járul hozzá a hagyomány- és mítoszromboló mesteremberek gallyropogató buzgalma, amellyel a kidölt tölgyekről akarják elterelni a figyelmet; s ha a romantikus szemlélet tisztává, szeplőtlenné avatta a maga hőseit, most valami objektívista és groteszk szemlélet Babszemjankóvá törpíti vissza őket, s ha ez még sokáig így tart, hitelesnek kell majd elfogadnunk azt a pletykát, miszerint Napóleont nem a népek összefogása zúzta szét Waterloónál; vereségének egyetlen oka az a hatalmas bécsi szelet, melyet az ütközet előtt evett meg.

Mifelénk természetesen nem így és nem ilyen mértékben jelentkezik a baj, ezt túlzás volna állítani; a mi irodalmunk a sors kegye által már alapjaiban humanus szándékú, jöllehet nem mindenikünk szenvedte át ezt a humánumot, inkább csak magára vette, mint harcos hősök raktáron örzött lélekmelegítőjét, s most úgy kérkedik vele, mintha ő szabta volna ki saját teste méretére. De még efölött is szemet lehet hunyni, ha ez a ruhadarab az örökös lelkét is, hangját is fölmelegíti, és a világ felé árasztja a távfűtés engesztelő, csirabontó hőjét.

A hiba ott kezdődik, abban érzem tettenérhetőnek mai prózánk öntudatlan cinizmusát, hogy látszólag jobban érdekli a miként, annál, hogy mit: vagyis a technikai bravúr nyomul előtérbe a súlyos erkölcsiségeket felmérő és megmérő tartalmak helyett; divatba jött a licitálás irodalma.

A hagyományos szerkesztéssel szemben legtöbbször elsősorban a tér és idő fogalmát kívánják egyénien megbontani, erre érnek rá leginkább, s mindjárt elhangzik a kérkedő kinyilatkoztatás is: az én sztorim mindössze fél nap alatt játszódik le egy kanáliscsöben; az enyém hat óra alatt megy végbe, s még díszlet sem kell hozzá — elég egy vonatfülke.

A másik azzal dicsekszik, hogy központozás nélkül ír, hogy semmibe veszi a bekezdéseket, hogy csupa nagybetűvel emel ki olyan részeket, amelyek többet nyernének azzal, ha jelentőségükben volnának kiabálóak, mint tipográfiai művoltukban; a harmadik a szimultán idő ürügyén a zárójelek kultuszát tüzi ki célul, s nemrég olvastam egy novellát, melynek különösege az olvasót egy különös csoportja szerint az volt, hogy egyetlen mammutmondattal hátán hajszolja célba mondanivalóját; szerencsére a tekintetem mindenüvé ösztönösen odapötyögtette a vesszőt, pontot vagy pontosvesszőt, ahol hangsúlybeli és vagy gondolatbeli megállapodottság volt, s így eléggé könnyedén eligazodtam a történetben, melynek témája oly nyugodt volt és zaklatottság nélküli, hogy végül már nem is értettem, miért kell fujtatnia és csörömpölnie a szerzőnek e karcolatnyi témácskával a tarsolyában.

Abban a buzgalmunkban, hogy mindenáron feltűnjünk, néha elfelejtjük a nagy igazságokat: nem az a fontos, hogy minden órában valami meglepőt mondjunk, hanem hogy szépeket írjunk — szépeket, az élet teljessége értelmében. Mert nézzük csak, mi is az eredeti téma, s vajon minden az-e, ami annak látszik? A múltkor például félrehívott egy novellista, s homlokán az izgatottság párájával közölte, hogy írásában van egy olyan fogás, amit eddig még senki sem alkalmazott: ő ugyanis egy elvetélt gyerek monológját eleveníti meg, anyjához intézett szavait. S már-már én is meghatódtam, de akkor eszembe jutott a Galiciában elesett bakáról szóló népdal, s válasz helyett mindjárt dúdolni kezdtem:

Októberben megfújják a trombitát,
minden anya hazavárja a fiát.
Csak engemet nem vár haza édes jó anyám,
tudja, hogy a temetőben nyugszom már...

A cél valóban szentesíti az eszközöket, ha maga a cél is szent, s nincs az a konzervatív céhatya, akinek joga volna berzenkedni a technikai fogások ellen, ha az új tartalom verekszik körömszakadtáig az új formáért: de hol az a súlyos, új tartalom, amely előttünk fetreng és hánykolódik, szükségszerűen roppogtatván a hagyomány szüette korlátait? Néha az az érzésem, hogy sok írás igen jól megférne a mörცი, csehovi kabát alatt, hogy jobban átmelegedne tőle, mint az oktalan kuszáltság cérnahalójában; a külső ügyeskedés pedig a gyerekeveket idézi eszembe, amikor egymásnak mutogattuk az úszás legcélravezetőbb mozdulatait a forró porban, míg meg nem fulladt egy-két srác a malomárokban...

De vegyük komolyra a szót: az írásban halálosan hinni — ez alapkövetelménye annak, hogy tollat fogjunk; hinni abban, hogy szép mondatokkal megváltjuk a világot: megint csak hasznos ösztökét jelent; de ugyanakkor bennünk kell lappangnia a kételynek, hogy mindaz, amit kitaláltunk, már vergődött valakinek a hálojában, hogy erőlködésünk sziszifuszi munka, s habár egy féldéci mellett aránytalanul nagyra duzzad is önértetünk, legyen meg bennünk az öngúnynal: az a parányi mérge, amely kell, hogy az olvasó szálnalmát és megértését az írás mellett reánk is terelje.

S mihelyt megéreztük, hogy az olvasó komolyan vette önlebecsülésünket, nyert ügyünk van: mert akkor már úz és hajszola a kényszer, hogy gondolatainkat csakazertis megszenvedetté tegyük, mondatainkat pedig olyanná, hogy fény és értelem szabadon lengjen át rajta, s ezáltal elhíteszük, hogy amit közölni akartunk, az számunkra sorsdöntő, életbevágóan fontos — sőt meg is történt. S ha ezt el tudjuk hitetni, az íráskedvelő hűségesen hozzánk szegődik, s követ bennünket oda is, ahol selyemből font létrákat támasztunk az égnek, s a modern szerkesztés sziklaösvényein, ahol a mi turista felszerelésünkhöz hasonló öltözékben, kinlódva, de boldogan igyekszik lépést tartani velünk.

Amikor Daumier-t egy nyárspolgár disznónak becézte, a nagy grafikus meghatódva szabadkozott, hogy ő csupán egy egyszerű ember; Karinthy a legsúlyosabb betegsége idején is azzal tréfálkozott, hogy Pesten neki van a legfejlettebb tumora; Csehov szégyenkezve panaszkodik leveleiben, hogy novellája illetlenül terjengősre sikerült; Gorkij nem áll társalgásba kezdeni egy óriási tölggyfával, és önmagához viszonyítva elfogódott szavakat motyogott. S ha most a termékeny öngúnyról írok, annak oka Horváth István egy verse, amely átmelegítette a szívemet. Íme néhány sora:

Kutyánk, a Burkus — már rég föld szegény.
Pennám figyelte, nőtt a költemény.
Szeme láttára, fehér papíron
Nöttek a sorok. Nézte, hogy írom.
Nyelve kint lógott, meg-megremegett.
Lázban figyelte költeményemet.
S egyszer két füle hegyesre szaladt.
Versem lenyalta. Nyelvére ragadt.
Láttam rajta a tintás betűsort.
Egy nyúl ugrott fel. Utána loholt...
Már a másvilág mezején üget,
S viszi a versem — tán, mint remekművet.

Istenem, hogy irigylem én ezeket az embereket, akik a szerénység és az öngúny forrásánál minden nap újjá tudnak születni! El is határoztam: én is ilyen leszek — ha sikerül, már holnaptól kezdve!

Bálint Tibor

Furcsa jegyzet a fájdalomról és az újdonságról

Ha azt írom le: minden szakmának megvan a maga szakembere — egyszerű közhelyet vetettem papírra. Ha azonban azt mondom: nincsen a földön olyasmi — olyan munka, olyan kérdés, olyan titok —, amihez valaki ne értene, talán meggondolkodtatóbban fogalmaztam meg látszólag ugyanazt. Valójában talán sem így, sem úgy nem teljesen igaz az állítás; mert hiszen, hadd kérdezzem önmagamtól, vajon van-e szakembere a gyógyíthatatlan betegségnek, s vajon nincsen-e rengeteg földi és égi titok, melyet még nem hasítottunk fel, akár a keményhéjú gyümölcsöt?!

Hej, de még mennyi titok van — s minél mélyebben hatolunk be az anyagi és szellemi világ mélységeibe, annál nehezebb feladatokat állítunk önmagunk elé. Valahol azt olvastam például, hogy bizonyos kutatások kimutatták a szkizofrénia és egyfajta májbetegség között a meglehetősen szoros kapcsolatot; csupán az nem derült ki a felületesen megfogalmazott hírből, hogy milyen irányú mozgás működik e kapcsolatban, vagy mondhatnám így is: hogy mi volt előbb, a szkizofrénia avagy a májbjaj?

Bennem mindenesetre furcsa gondolatokat indított meg e talán féltudományos, talán tudománytalan, de talán nagyon is tudós közlemény. Volna tehát valamiféle kapcsolat a májbjaj és a súlyos kedélybetegségek között? De hiszen, ha jól emlékszem, a régi görögök is mintha a májban jelölték volna meg a kedély fészket, orgánumát! Volna valamiféle kapocs a máj és az elmebaj között? De hiszen már ösidők óta keresik az emberek az összefüggést az elmebaj s a zsenialitás között — s van-e pompásabb jelképe a zsenialitásnak Prométheusznál, akinek tudvalevőleg keselyű szaggatta-hasogatta a máját? Ejnye, buzdult fel aztán erre a májbeteg ember, aki vagyok: az örök kutatásnak, keresésnek, világbirálatnak, kíváncsiságnak, emésztő és boldog elégedetlenségnek valami köze volna talán ahhoz, hogy az ember máját olykor hasogató fájdalom kínozza?

Hiába, no: felkapok olykor egy gondolatot, és eljátszogatok vele végki-merülésig. Májsejtek, elmebaj, zsenialitás, kedélybetegség és Prométheusz így kapcsolódik össze egyetlen szempillantás alatt abban az ebéd utáni pillanatban, amikor a krumpligulyással egyszerre egy újsághírt is megemészt az ember. S miközben mosolygok magamon, mert ugyebár az egyedüli mentés az önirónia — máris újra azon kapom magam rajta, hogy egy kicsit komolyan is vettem a játékot. Tapasztalatból tudom például, hogy agyonterhelt májaim olykori teljesebb megrokkadásakor valóban végtelen fáradtságot érezek, rabságba ejt a teljes életuntság, s vele egyszerre s ellentmondásosan: a megrendítő, fájdalmas halálfélelem. S amikor ez a félelem az elviselhetetlenségig fokozódik, akkor erőnek erejével ismét munkára kényszerítem magam, s energiátlanságomból rettentő energiapazarlással menekülök. Olyan szüntelen, kínos, komoly kettősség ez, melytől szabadulni nem tudok — s attól fé-

lek, ha az orvostudomány alaposan, statisztikai hitelességgel vizsgálná meg a májbajosok tízezreit, kiderülne talán, hogy túlzott érzékenység, emotivitás, járadékonyság és energiapazarlás jellemzi többségüket.

Igen, hiszem azt, hogy ama tudós, féltudományos vagy áltudományos hír mögött némi igazság rejlik, s az is lehet, hogy a szakemberek már hosszú évek óta vizsgálják a kérdést. S egyszer majd az is kiderül, hogy másfajta lelki nyavalyák egy része is ki tudja, milyen szervek, a lép, a hormonok vagy ki tudja, milyen porcikáink betegségéből származnak, s még az is kiderülhet, hogy holmi vírusokra vezethető vissza a depresszió, az üldözési mánia — sőt, talán még a humorérzék hiánya is... És akkor a humoristák nem efféle vagy ennél jobb jegyzeteket írnak majd a lapokba, hanem pirulákat küldenek szét rossz olvasóiknak, a könyvkiadók pedig ugyancsak a megfelelő pasztillát mellékelik a megfelelő könyvhöz...

No de mindez már csak fantázia, utópia, ábrándozás és játék.

Értelemre mindebből csak annak van, hogy a világ minden jelenségén — de főleg a megszokottakon, a saját gondolati kaptáinkon, a rögeszméinken és meggyőződésbeli babonáinkon — érdemes alaposan elgondolkodni. Első pillanatban még arra sem szabad egyszerűen fitymálva legyinteni, hogy „a föld négyyszögletes”. Valami igazság ebben is lehet. Esetleg éppen olyan fajta igazság, mely mélyebb értelmet ad az igazi igazságnak, a föld gömbölydedségének. Aki a meghökkentő gondolatot kineveti, üssön előbb a saját szájára: ki tudja, talán a jövőnket, a holnapi fölfedezést nevette ki.

A szabadság nemcsak politikai vagy jogi vagy társadalmi fogalom. A szabadság mégcsak nem is csupán abban az értelemben szellemi fogalom, ahogyan a közhelyek fogalmi edényében régóta lötyög. A szabadság abban az értelemben is szellemi fogalom, hogy a lélek edzése, tornája kell hozzá, mert a szabadság mindig új szellemi mozgásforma is — ha triviálisan egyszerű hasonlathoz folyamodom, hát új tánclépés, mely ellenkezik az ösztöneinkbe, zsigereinkbe, idegeinkbe, izmainkba berögződött eddigi tánclépéssel. Amit oly sokszor írunk le vezércikkekben: az új iránti fogékonyság — egyúttal a gondolat ritmusának átépítésére való készség is. Igenis, nem meglepődni azon, hogy a pszichiátria fogalmkörébe eső kór gyökere akár a májban fészkel; igenis nem meglepődni azon, ha kiderül, hogy telepatikus úton is lehet gyilkolni; igenis nem meglepődni azon, hogy évezredekkel ezelőtt is volt már agysebészet és koponyalékelés — és nem meglepődni azon, hogy évezredek vagy évtizedek múlva napi egy órán át mind a tíz vagy százmilliórd embere a Földnek kötelezően muzsikál majd, vagy muzsikát hallgat —, mert kiderül, hogy a zene a lélek higiéniájának elengedhetetlen feltétele és eszköze, vitaminja, életben tartója.

Semmin sem meglepődni! Csak azon, hogy még mindig gyilkolnak a földön, hogy még mindig akad ember, aki azért pusztul el, mert nem képes hozzájutni valami ritka orvossághoz, vagy nem tudja megfizetni az agysebészt. Meglepődni, mondom, de tudom, hogy ez csak szónoki fordulat, mert ugyan miért lepődnénk meg azon, aminek az ellenkezője épp csak elkezdődött — s még távol állunk attól, hogy megszokhassuk.

Májba ide vagy oda — a prométheuszi képlet örökérvényű. Elégedetlenül kutatni, keresni szüntelenül — ez a mi dolgunk, még ha hasagató fájdalommal jár is.

Bodor Pál

Elfogult sorok Puskás Sándorról

Hazafelé menve mindennap találkozom a Tavasszal. Ott áll a tömbház előtt; az egyenruhás negyed egyetlen dísze. Nem tudom, kinek jutott eszébe, hogy a lehető legelőnytelenebb helyre állítsa, a térplasztikához nemcsak a szobrásznak kell értenie... Mindegy, azért csak ott áll, és azért csak Tavasz. Es Puskás Sándor egyik legjobb szobra a 60-as években készültek közül.

Szándékosan mondtam a hatvanas éveket, azt hiszem, ő is egyetért velem abban, hogy tulajdonképpen önmagára-ébredése akkor kezdődött. Az anyagismeret, az anatómia, a művészettörténet (amelyet, melleleg, Szabédi László tanított főiskolai évfolyamának) elsajátítása és tökéletes ismerete hiába párosult tehetséggel, tapasztalattal, valami mást-akarással, ha a korszerű képzőművészet legjobb eredményei alig-alig juthattak el hozzá. Pedig a realista — hogy ne mondjam: dogmatikus — iskola szerint készült korai szobrai bármennyire is megfelelnek mind az anatómiai, mind a megvásárolhatósági követelményeknek, már ott feszül bennük valami elégedetlenség, a forma megújításának kimondatlan vágya.

S mint annyi más esetben a művészettörténetben, Puskásnál is a népművészettel való találkozás, majd azonosulás jelentette a korszerűnek önmaga számára való felfedezését és megformálását. Ott történt ez, ahol a vágottszemű, kerekarcú menyecskek első kérésre, az őszi patakok hangján éneklék el legkedvesebb nótájukat, amely legtöbbször nagyon szomorú, bármennyire is mosolygós a szájuk. Ott, ahol az idegent csodálatos sültpityókával és nagyon erős pálinkával kínálják, majd furcsa történetek szállnak a fenyvesek alól, mint a rőzseláng kék füstje. Lent, Csángóföldön. Akkor már tudta, hogy őszinteség nélkül nincs művészet, s őszinte csak akkor lehet a művész, ha magáénak érzi azt, amit legszebb hite szerint akar formába önteni.

Aztán az első őszinte szobrok: Gyimesi csángó asszony, Hajnalodik a Hargitán. Aztán a formák letisztulása. Talán az első igazi Puskás-szobor született meg 1961-ben, a Szejke-vizes lány. S mint minden művész, aki a harmóniát akarja megteremteni művében, a zenét a huszadik század szintjén értő Puskás is nem véletlenül gondolt tudatosan Bartókra, amikor azokat a bizonyos, sokat emlegetett népi gyökereket megtalálta. Formát bontani a formáért, az anyag, a mondanivaló tisztaságáért. Puskás immár elképzelhetetlennek tartja a maga részéről, hogy a plasztika nyelvén más módon is közvetíthetné mondanivalóját. Úgy érzi, már maga az anyag alakulni akar, szomjas vággyal igyekszik formát ölteni, s ahogy tíz-tizenöt évvel ezelőtt kételyekkel tele próbálta az úgynevezett realizmus érdekében ezt a feszítést, szinte szállni akarást lefaragni az anyagról, úgy engedi most szárnyra, a szabadba megálmódott témáit. Teltesípejű lányok állnak, mozdulnak tereken és a tengerparton, az anya világhódításnak becézi gyermekét, s maga az alkotó nap mint nap vésővel, kalapáccsal, hegesztőpisztollyal hódol megtalált bálványának, a legújabb, készülő szobornak.

Egyszer népmese-téma, mint A Maros és az Olt, máskor egy villanásnyi, de el nem mosható élmény: Fekete Diana. Ez már más szobrászat, ez már az a művészet, amit csak egyetlen ember művel, nem régen még utánzásból.

utánérzésből nőtt ki, most már utánozhatatlan. A töprengésből, az akarásból, a megismerésből, a bánatból, az alakulni és alakítani akarás vágyából, a szenvedélyből csak a lényeg maradt: a minden fölösleges nélkül, diadalmasan elmondott egyszerű, szép emberség. A kor szorongásával, rettenetével ezt állítja legyőzhetetlenül szembe: a szigorú, közömbös, szögletes, zajos és összkomfortos házak között ott áll a Tavasz.

Valamikor a Csángóföldről indult, mezítláb és kevés elemózsiával. S a hosszú úton, mindenféle idegen évszakok közt nem fáradt, nem öregedett, csak egyszerűbb lett, teltebb és ráncatlanabb. Aztán megérkezett, és egy talpazatra leült pihenni, hogy régi-régi, történeteket mondjon arról, miként is győz az, aki szép, mint a csillagszemű juhász, mint az ember.

Tudom, hogy nagyon sietünk mindnyájan. De hallgassuk meg azért néha.

Szöcs Kálmán

A lustaság értelme

Minduntalan kihull a kezemből a toll. Pedig élesre van fenne, s a papír is hívogató-fehéren simul a kezem alá. Ujjaimra nézek. A szokottnál nem merevőbbek, de nem is izgékonyabbak. S mégis.

Jó, akkor hát inkább ökölbe szorítom a kezem. Nem megy? Nem akar mozdulni? Mi történt?

A világ nem dől össze. Mint eddig, ezután is zsörtölődnek némely kritikások, és hallgatnak mások. Szemére hányják ennek vagy annak az írónemzedéknek, hogy a nagy remekművet elsinkófálta, vagy megdicsérik, hogy azért valamicskét mégiscsak felmutatott. Mindkettő igaz. S közben az írók ingadoznak, hogy a szerkesztőket vagy önmagukat hibáztassák azért, ami nem született meg.

A világ pedig nem dől össze. Hanem azért kegyetlenül tud fájni, ami nincs. Akkor is, ha nem minden órában szülehetnek remekművek. És akkor is, ha nem a mi nemzedékünk az egyedüli, amelyeknek törleszténivalói vannak.

Az ostorozás ma már illetlen dolog. Nála nagyobb illetlenség talán csak az irodalmunk dolgaiban vallott közöny. Ezért furcsállom kimondani: a kezek merevsége közönségesen — lustaság. Tettben és igényben egyaránt az. Nem számolom: eszmélése óta hány nemzedéktársam hányszor bújt át saját mércéje alatt. Ha átbújt, átbújt; amíg nem a körülményekre hivatkozva tette — joga volt hozzá. De vajon szaporodó tennivalóink felől nézve is jog ez a jog?

Teszem magam, hogy nem hallom ezt a kérdést. Minek is, mikor van ezer más vajúdnivaló. Például, hogy kortünet-e a lustaság. Mert ma divatos móka kiborulni. Kiborulásunk a zseb, amelybe nyugodtan eldughatjuk béna kezünket — mégcsak nem is bántjuk vele a más lelkiismeretét. Kiborulásunk közfelkiáltással elfogadott tehetetlenség, az elbizonytalanodás egyik legközelebbi vészkijárata.

Persze, azt a lustaságot többnyire azért terepszínüvé oldják a mindennapi feladatok, a zsiros levelek ízéhez hasonló önelégültség. Besózzuk egy kis elkötelezettséggel, s ettől máris mintha ehető volna. Becukrozzuk egy kis re-

ménnyel, s máris milyen édes. Így dugdossa a közhit szerint a fejét a strucc is a homokba, fut egy sort, aztán nem akar látni, megint fut egy sort, aztán megint nem akar látni. Mert a lustaság bizony kényelmetlen dolog, nem lehet hosszú távon kimagyarázni vagy mentegetni. Hát még szembenézni milyen kínos vele! Tiszta hohémunka.

Pedig ha van a hazai fiatal magyar irodalomban lustaság, meg kell találnunk az értelmét.

Mert egy lehetne ez a nemzedék abban, hogy semmilyen betegséget, a magát sem kísérli meg ráolvasással gyógyítani. Nemzedéket mondok, pedig számtalanszor kétségbe vonták és törölték ezt a szót a szótárunkból. Megengedem: lehet, hogy fikció a fiatal (életkorban fiatal) író, de nem lehet fikció a fiatal látásmód, a másfajta élmények sajátos szemszöge, a nyugtalan őszinteség hitvallása. Ez több, mint tény, mint ahogy ez a nemzedék is több, mint nemzedék. Valahogy máshogy és mást kérdez — innen minden plussza! — persze, azóta másképp és mást kérdeznek az előtte járók legjobbjai is — innen viszont a folytonossága.

Aki a maga régi látásmódját kéri számon tőlük, az semmit sem ért ennek a nemzedéknek az irodalmából.

Csakhogy miféle nemzedék az, amely önmagát csak mint szétszéledt asztaltársaságot tudja azonosítani? Miféle nemzedék az, amely alig ismeri vagy félreismeri egymás szándékait, átértelmezi vagy félremagyarázza egymás gondolatait? És egyáltalán miféle nemzedék az, amely önmaga nemlétezését, önmaga hiányát sem képes tárgyilagosan definiálni?

S bizonyos értelemben tényleg nincs ez a nemzedék. Ha pedig nincs, akkor nem marad belőle egyéb, mint egy biológiai konglomerátum, egy: „eresztés“, ahogy Bajor Andor mondaná, amelyik vagy elfecsérlődik az utolsó cseppig, vagy magányos palackokba dugaszolja magát. Kiábrándító alternatíva, különösképpen arra a fiatal írónemzedékre vonatkoztatva, amely a Forrás második vonulataként az irodalomkivüliségben még cáfolhatatlanul egységes volt és létező. Akkor a korlátozott közlési és érvényesülési lehetőségek egy túlhajtott nemzedék- és közösségtudatot fejlesztettek. Azóta sok minden megváltozott. Bebizonyosodott, hogy országos viszonylatban ez a nemzedék nem szerveződhet közösséggé, sohasem válhat egy nagy országos Megyei Tükörré. Amit a szerkesztők ma differenciálódásnak hívnak, az tulajdonképpen távolodás. Tisztázódásbeli, magáralálásbeli, szakmai és földrajzi távolságok töredezik szét a mezőnyt, a közös eszmények szétfaricskálódnak, a közösnek hitt célok osztódással szaporodnak. Az irodalmi élet túlságosan langyos, semhogy valami számottevő történhessék benne. Mert mitől is polarizálna, mondjuk? Hol vannak az egy fórum köré gyülekező, egyformán s egyet gondoló baráti csoportok? Provinciális irigységek és indulatok egyenlősítő büvköréből ki-ki saját élesre fent tollához vonult vissza. Privát tehetősége az utolsó menedék, s egyben lehetőség a különgyőzelemre. Gyönyörűszép, de magányos konzekvenciára jut Farkas Árpád, amikor kifele biztatja magát az irodalmi közéletből. Aki belevalóbb, aki átvészelőbb temperamentumú, annak bizonyára jót tesz ez az elszigetelődés. Elvégre végső soron a mű számít, s nem amit fehér asztal mellett róla tervezek. De önbizalomban, akarásban könnyen szédelegni kezd az ember. Kihagy, halasztani kezd, s igénytelenedik. S mivel nincs fiatal író nálunk, akinek a közönséghez való viszonya nem volna egy kicsit problematikus, a közösség melege utáni vágyból-nosztalgiaiból megszületik a hamis nemzedék-tudat, sőt nemzedéki büntudat. Vagyis más szóval a hit, hogy nem-

zedékünk csak térben szóródott szét, különben olyan, mint kezdetben volt, s amennyiben mégis megváltozott, akkor „valahol hibáztunk, valahol hibázni kényszerültünk“.

Ilyen és ehhez hasonló illúziók ejtik foglyul a verset és a novellát. A tisztázatlanság, az elbizonytalanodás elől az írók hősei is a nemzedék-illúzióba kapaszkodnak. A nemzedékhez-tartozás lesz a legfőbb érték.

Pedig éppenhogy nemzedéki tárgyilagosság kell ahhoz, hogy a lustaság értelméhez az ellenszerét is megtaláljuk. Falrahányt borsó önmagunk biztatása, ha nem látjuk a lényegét. Minden pusztába kiáltott szó bumerángxént csap vissza ránk, ezért nem szabad a pusztába kiáltani. Tudjuk, az írás tartalma nem minden, van, amikor a tettek aranyfedezete nélkül egyenesen bohócsapkacsörgetés. Ennyi nem elég a felelősségvállalásból, az egész felelőséget kell megszerezni. Lehetne az Ifjúnunkás a fiatal nemzedék felelőségvállalásának fóruma. Lett-e?

A közösségteremtéshez nem a szívünket, az agyunkat kell ökölbe szorítani. A papír és toll készen áll...

Aradi József

Venczel János:
Tavasz